

Literaturgintzarako plataformak

Migel Angel Elkoroberezibar Larrañaga

«Leer, como todas las demás ocupaciones propiamente humanas, es una faena utópica» (José Ortega y Gasset¹).

«Literaturgintzarako plataformak» izenburupean hainbat lerro idazteko eskatu zidatenean, berehala, bi imajina etorri zitzaizkidan burura. Alde batetik petrolio-plataformak, hau da, petrolio atera-tzeko erabiltzen diren horiek; eta bestetik, lantzapenerako plataformak, espaziora koheteak bidaltzeko plataformak, hain zuzen. Eta, nola diren gauzak, okurrentzia honek badu nolabaiteko zeri-kusirik tratatu behar dudanarekin.

«Literaturgintza» eta «plataformak», printzipioz, bi kontzeptu diferente dira, baina bat egin daitezkeenak, elkartu.

Literaturgintzan bi alderdi bereiz ditzakegu:

1. Literatura egin edo sortu aurreko prozesua.
2. Literatura behin egin eta sortua.

Plataformetan beste bi:

1. Literatura sortzeko plataformak. Honelakoak lirateke petrolio-plataformak.

2. Sortutakoa plazaratzeko plataformak. Lantzapenerako plataformak.

Puntu hauek kontutan hartuta, bi batuketa-mota egin dezakegu, ene eritziz, literaturgintza eta plataformen artean: A eta B.

- A. Literatura egin edo sortu aurreko prozesua gehi literatura sortzeko plataformak (1 gehi 1).
- B. Literatura behin egina eta sortua gehi sortutakoa plazaratzeko plataformak (2 gehi 2).
- A. *Literatura egin edo sortu aurreko prozesua gehi literatura sortzeko plataformak*

Sortu aurreko prozesu horretan, literatura sortzeko ideia eta asmoak dira pauso beharrezkoak. Horrela, badugu asmo indibiduala (gehienetan), eta asmo kolektiboa (gutxitan). Bestalde, literatura sortzeko plataforma ezberdinak ditugu: a) Indibiduoaren plataforma eta a') Instituzioen plataforma.

a) *Indibiduoaren plataforma*: Indibiduoak bere asmoak gauzatu dituzten dituzte. Kolektibitate batek produktu edota obra literario bat sortzea ez da ohizkoa; normalean, gure euskal kultura eta gizartean kreazio-lanak bakoitzak bakarka egin izan ohi dituzte, eta ez taldeka, nahiz eta «Taller Literario»ak egon izan diren.

Sortze-nahi horren arrazoia edo medioa «Ocio»a izan daiteke, eta baita «Obsesioa» ere zenbait kasutan. Obsesioari buruz, honakoak zioen Francisco Solanok *Reseña* aldizkarian, Héctor Bianciotti-ren *Sin la misericordia de Cristo* obra aztertzerakoan: «Cierta taxonomía literaria propone dos clases de escritores: los que eligen sus temas y aquellos que son frecuentados por sus obsesiones. De los primeros es razonable esperar, en cada nuevo libro, una sorpresa; en cambio, de los segundos, desertizada la expectativa, sólo cabe al decir de Borges, «El manejo consabido de unas destrezas, una que otra ligera variación y hartas repeticiones»².

Hortxe dago gakoa, berrikuntza ala betikoa.

a') *Instituzioen plataforma*: Zenbait instituzio eta entitatek eskatzen dio idazleari bere produktua sor dezatan. Hau izan daiteke: *Diru truke*: «Nec-Ocio»a. *Ezer-ezen truke*: Konpromisoagatik, laguntzagatik, kolaborazio gisa, ... *Interes «kultural» batez subentzionatuz*: Diru-laguntzak. Askotan entitate batzuek derrigorrez zuzendu behar diote diru-kopuru bat «fondo kultural» bati. Irten-

bide bat, adibidez, literatur lehiaketak izan daitezke. Hauek «Nec-Ocioa» bihur zitezkeen, Espainian gerta daitezkeen bezala, baina Euskal Herrian ezin dezakegu horrelakorik espero.

Hau argitu ondoren, bigarren puntura pasatuko gara, guri kasu honetan gehien interesatzen zaigunera, alegia.

B. *Literatura behin egina eta sortua gehi sortutakoa plazaratzeko plataformak*

Nobelagintza, ipuingintza, antzerkigintza, poesigintza, bertso-gintza eta abarrek badituzte, bakoitzak bere neurrian eta posibilitateen arabera, hainbat *plataforma fisiko edota euskarri*: hala nola liburuetan, aldizkarietan, fanzinetan, egunkarietan, eszenarioetan, irratietan, musikan (letra bezala), eta hainbat eta hainbat abarretan ager daitezke zintzilika. Eta zer esanik ez, gaur egun ditugun aurrerapenei esker, telebista, bideo eta zinean ere; komikiak eta pintura ere izan daitezke aitzakia.

Buruan ditut oraintxe hiru esenplu: bata komikiari buruzkoa, bestea pintura, eta hirugarrena zinearena.

Antxeta argitaletxe berriak banatu zuen propaganda-orrian irakur genezakeen: «Irudiari hitza eman zaionetik arte izatera iritsi da espresamolde hori. Izan ere, komikia irakurt-arin eta errexa bada ere, guztiz atsegina irudiari esker, ez da horregatik funtsgabea. Textoak marrazkiari mamia ekarri dio, funtsa eta sakontasuna. Gisa berean irudiak hitzari kolorea, eremua eta arintasuna. Komikigintza berriarekin *irudizko literatura sortu egin da!*»³ Ez dut uste esanak inongo azalpenik behar duenik.

Hurrengo adibidea, pinturarena genuen. Iazko abuztuan (1987) Zumeta pintoreak erakusketa bat zabaldu zuenean Zarautzen, ekintza horren esku-programan Bernardo Atxagak ipuin bat eskaini zion bere lagun pintoreari, eta bide batez gu guztioi. Honelakoak sarritan gertatu izan dira; *Enseiucarrean* aldizkaria ere pinturaz baliatu zen bere 3. alea aurkezteko, Roscubas anaien obra filminetan azalduz (1988ko apirilean, Bilbon eta Donostian). Ez al dira horiek literatura aurkezteko beste era batzuk?

Zinearena berdina izan daiteke, «baina modu desberdinetan», «paperetik zeluloidera pasatzerakoan», Anjel Lertxundik aitortzen duen bezala. Honela dio: «Narrazioa eta deskribapena irudietan daude. Elkarriketak entzun egiten dira. Sujerentziak elipsia eta isilunetan daude»⁴.

Plataforma fisiko edo euskarrien benetako pisua bizkarretan eramaten dutenak pertsonak dira; hobe, *pertsona-taldeak*. Hiru talde-mota bereizi nahi nituzke: nolabait deitzearren X, Y eta Z bezala kontsideratuko ditut.

X *taldea*-ren barruan editorialak (batzuk), egunkariak, etab. sar daitezke. Hauek, gehienetan gertatzen den bezala, egon badaudelako salbuespenak, printzipioz ez dute produkzio literarioa lehen interesa; negozioa, bai, merkatua: diru-interesa. Jende edo langilego «mugatua» dutenak: profesionalak, gehienez.

Y *taldea*-ren barruan antzerki-taldeak, musika-taldeak, espektakulu-taldeak, zenbait aldizkari, etab. sar daitezke. Interes kulturala, alde batetik, eta ekonomikoa bestetik eduki dezakete abiapuntuzat. X eta Z taldeen ezaugarriak dituzte askotan, bere nortasuna inoiz ere galdu gabe, noski. Jende edo langilego «mugatu/mugagabea» dutenak: profesionalak/amateurrak.

Z *taldea*-ren barruan aldizkariak, elkarte kultural batzuk, kultur mintegiak, mugidak, etab. sar daitezke. Interes kulturala dute printzipioz abiapuntuzat. Jende edo langilego «mugagabea» (teorian) dutenak dira: amateurrak.

Emeki-emeki, bagoaz aztergai izango dugun puntura, Z taldea edo talde informalak deituko ditugun horietara. Talde hauen artean, aldizkariak izango dira azterketaren gunea, berak bait dira ordezkari nagusiak.

Hamar urte hamar urte dira, gehiegitxo beharbada, ondorengo lerro urri hauetan hitz bihurtzeko; baina saiatuko naiz sintesi ahalik eta osoena egiten. Badakit hainbat aldizkari eta ekintza-bide bazterretan utziko ditudala; baina hala eta guztiz ere, ene ustez garrantzitsuenak, ezagunenak eta eragin handiena sortu duten horiek aztertuko ditut.

Hamar bider hamar, ehun dira. Begira orain dela 100 urte justu, neri efemerideak arras gustatzen bait zaizkit, R. Mª de Azkuek zuzentzen zuen astekari elebidun haren lehenengo alearen edito-rialean zioena. 1888. urteko urtarrila zen, eta *Apis* astekariaren izena.

Honela hasten zen: «*Apis*, la abeja. Será una escentricidad, será lo que se quiera, pero creemos que a nuestra hoja, compendio y resumen no de tonterías y bagatelas, sino de cuanto útil e importante convenga publicar y conservar, podemos llamarla así: *Apis*».

(...) Eta bukatzen du: «Ayúdenos los buenos vascongados que son muchos: ayúdenos todos los católicos, y todos contribuiremos a dar interés a estas páginas con el fin enunciado, con el fin de instruir, amenizar y, sobre todo, de moralizar la lectura, que cuando es liberal, libre-pensadora ó masónica es desastrosa é infausta en alto grado»⁵.

Bestelako garaia zen hura, baina hor aipaturiko zenbait printziopioak eta ideiak luzaroan jarraitu zuten, orain dela ez hainbeste urte arte, erle langileak erreginaren aurka altxatu ziren arte.

Ehun zati hamar, hamar. Gera gaitezen, beraz, azken hamarkada honetan, 1975etik 1988a artekoan.

Historia hau 1975. urtean hasten zaigu, makina bat berrikuntza eta zenbait libertate ekarriko dizkigun urtean. Newton zientzilaria Donostiako arbolaperen batetik paseatzen balebil, orduan ere, sagar bat eroriko litzaioke burura, baina *Ustela*. Sagarra arretaz begiratu luke, arbola ere bai, eta *Panpina* bat bailitzan eskuetan laztanduz, *Zorion*-ekoa luke hala ere espresioa bere aurpegiak. Etxera heldu bezain laster, kutxa ezkutu batean sartu sagar *Ustela*, hamar minututara atera, ez ondokoei erakusteko, ez horixe, baizik *Mermelada* egin eta bapo-bapo ase arte jateko. Esaten dutenez, indigestioz hil eginen litzateke; *Ustela* izatea, noski, arrazoia.

Baina hau ez zaie gertatuko Koldo Izagirre eta Bernardo Atxagari beren *Ustel*-ekin (*Panpina*, *Zorion* eta *Mermelada*), nahiz eta lehen aldizkariaren lehen orrialdean heriotza biren eskelak agertu («Newton» hipotetiko horren akaboaren proposamena azken finean).

1975. urteko urtarrilean K. Izagirre eta B. Atxagak *Panpina Ustela* «aldizkari marjinal, sujerikor eta eraberritzailea»⁶ kalera-tzen dute. Aldizkari hau benetan marjinala eta alternatiboa izango da; Ibon Sarasolaren hitzetan, «Underground» literaturaren hasiera markatuko duena Euskal Herrian⁷. Ondoren, *Zorion Ustela* eta *Mermelada Ustela* aleek jarraituko diote, 1976. urtean biak. Benetan aipatzekoa da gertaera bat: *Zorion Ustela*-n, aipaturiko bi horrietaz aparte, idazle berri bat azaltzen zaigu: Ramon Saizarbitoria. Honek zera ondorioztatuko du: Bernardo Atxagak *Mermelada Ustela*-ren ondoren alde egitea, eta akabo orduan *Ustela* asuntua. Esan behar, *Mermelada Ustela*-n Joxan Elosegik ere parte hartuko duela.

Hiru ale hauek ateratzea izugarrizko probokazioa izan zen garai hartan; inongo diru-laguntzarik gabe aldizkari bat sortu eta etengabe literatura bera errebindikatu zuten. Hori da *underground*-a, ia mediorik gabe eta sistemak oinak lotuta eduki arren, bi besoak luzatu eta maiuskulazko *Literatura* eskaintzea.

Literatur ekintza autonomoa izatea nahi zuten, eta agerikoa, gainera. Biziki ukatzen zuten literatura isila (ezkutua, kajoi barrukoa, herabetiki gordea, ...) eta isilerazitakoa (literatur lehiaketan bidez, argitaletxe eta hainbat aldizkariren bidez idazlanak «her-tsiak eta literaturaz kanpoko —estraliterarioak, beraz— xederen morroi direlako»⁸. «Isileko poemek poemak izaten diraute, baina aiederik gabe, arnasarik gabe, panpina ustelak bilakatzen dira»⁹.

Beren ustez literatura herriaren boza zen, gizartean gertatzen ziren aldaketen lagungarri eta dinamika propioa zuena. Baina literaturak ez luke gizartea bera aldatuko, ezta ere, printzipioz, barne-gertakizunak; zerbait aldatzekotan, sentsibilitatea izango litzateke. Hitz hauek indartsu oihukatzen zituzten *Ustela*-koek. Benetan jarrera kritikoa azalduko dute garaiko euskal kulturaren panoramaren aurrean, eszeptizismoa nagusituz literatura konprometitua- ren aurrean. Dogma guztien aurka agertu ziren beti, bai gizarte, politika eta erlijioarekiko «halabeharrezkoen» aurka; argi eta garbi esaten zutenez, «erlijio guztietatik deskomekatuak izan direnen alde gaude, eta batez ere beren iritzien kontra komekatzen dituzte- nen alde»¹⁰.

Garaiko eskemak apurtu zituzten, eta jabetzen ziren horretaz: «Geurea, euskal literaturari astinaldi bortitzak ematea da»¹¹.

Idea guzti hauek hainbat eta hainbat poema, narrazio, prosa literario eta editorial-antzekotan azaltzen dira. Idazlanek, ale bate- tik bestera, badute aniztasunaren aldetik aldakuntza edo garape- nik. *Panpina Ustela*-n, bestelakoan artean, 7 narrazio, 6 poema, eta antzerki-lan bat aurkitzen ditugu. *Zorion Ustela*-n 3 narrazio, poema bat, antzerki-lanik ez, eta 5 prosa literario/kritika-lan. *Azkenik*, *Mermelada Ustela*-n 5 bat narrazio, 2 poema, antzerki- lanik ez, eta 12 prosa literario/kritika-lan. Ene ustez, neurri handi batean, bariazio hauen zergatia hasieran aipatutako idazleen sar- tuirtenetan datza. Baina hala eta guztiz ere, idazlanek seriotasuna- ren eta ofizialtasunaren kontrako jarrera bat agertzen dute, infor- malismoa izanik beren bandera formala.

1976. urtean akabo da hautakizun hirukoitz hori, baina ez dira hiru ale horiek helduko zaigun herentzia bakarra izango: enbor

gogor horrek bi adar aterako ditu, bata Bilbon eta bestea Donostian. Bernardo Atxaga Bilbora joango da, eta, beste batzuekin batera, *Pott* banda eta aldizkaria sortuko du. Donostian, berriz, Koldo Izagirre eta Ramon Saizarbitoriak *Oh! Euzkadi*.

Bi aldizkari hauekin literatura heterodoxoan sartuko gara buru-belarri. Bi aldizkari diferente izango dira, baina literatura marjinal batean kokatuak biak. Patri Urkizuk honela ikusten zuen giro hura: «Literatur marjinal batetan, gurean adibidez, guk ez dugu pentsatzen marjinalatuak gu garenik, gu geure buruaren zentroa baikara. Madrilekoentzat berriz gu kasu marjinal batzu gara, baina guretzat haiek dira marjinalak, geu geure zentroa gara. Eta geure zentro honetan linea ortodoxa agintzen duten pertsona horietatik baztertzen den endea izango litzateke nolabait zentro heterodoxoa. Beste modu batez esateko, literatura heterodoxoa batzuk ortodoxotzat jotzen duten bidetik ateratzen den literatura izango litzateke. Gure kasoan, adibidez, *Pott* eta *Oh! Euzkadi* gure arteko elementu heterodoxoak izango lirateke»¹².

1978. urtean «Pott banda» sortzen da Bilbon. Hasierako partaideak, Manu Ertzila, Joan Juaristi, Jimi (Joxe Mari Iturralde), Bernardo Atxaga, Ruper Ordorika eta Joseba Sarrionandia ziren. Banda honek *Pott* aldizkaria kaleratuko du, sei aletan oinarritua eta hiru urteko iraupenez (1978-1980). Aldizkariaren ale bakoitzak izen bat darama: *Pott bandaren berriemailea*, *Pott bandaren blaga*, *Pott bandaren braga*, *Pott bandaren praka*, *Pott bandaren plaga*, eta, azkenik, ale munstroa izan zena, kalitatezkoa eta itxura ezin hobegokoa: *Pott tropikala*.

Patri-Urkizuk zioen bezala, «Pott banda»koek ez dituzte inoiz beren buruak marjinalizat jotzen, nahiz eta kanpotik ikusita horrelakoak diren. Beren hiru urtetako martxa ikusi ondoren, zera argitzen dute *Pott tropikala*-n: «Ez gara, sarritan leporatu diguten arren, talde arraro bat, joera eta irizpide marjinalak defendatzeko jaio dena, eta izatekotan zer, munduko beste edozein lekutan edozein pertsonak lan literarioa aurrera ateratzeko egingo lukeena eginez ari den talde bat gara. Behin eta berriro diogu: kazeta hau literaturgintza normalaren dinamikan dago. Eta berau marjinala eta anormala bada Pello Kirten baratzan, ez da inola ere gure kultura, edo gure errua, horixe bakarrik falta litzateke, ez jaunak, baratza da anormala eta ez gu»¹³. *Pott*-ekoak beren buruen zentrua direnez, ez dituzte beren buruak anormal eta marjinalizat jotzen; perspektiba-kontua.

Argi dago: «Pott banda»koek literaturaren kontzeptzio eta estilo literario berri bat estreinatuko dute.

Literaturaren kontzeptzioaren aldetik, zera azpimarratu behar-ko genuke: *Ustela*-ren ideiarri jarraituz, literatura ekintza autonomo bezala ulertuko dute, autonomia hori azken puntuetaraino indartuz: «Ez gaude inori serbitzeko, geure buruak argitzeko baino»¹⁴. Bide horretatik, editoreak kritikatuko dituzte: «Eskritoreak editoreak behar ditu, baina gozotasun batekin, eta ez odolkiak bailiren, inongo kriteriorik gabe»¹⁵. Beste zeregin bat ere beharrezkoa iruditzen zaie: «Gure lana ezik, beharra atzematen dugun falazia oro desmentitzea eta egia oro baieztatzea da»¹⁶.

Horien ustez, literaturak presio politikoetatik libre egon behar du. Ideologia politiko guztiak baztertu egiten dituzte *literaturan* aritzerakoan; konpromiso politikorik gabeko literatura sortzen dute, beraz: «Pott banda»koen lau deklaraziok planteamendu hau argituko digute: 1) «Ideologiatik eskemetara, hauetatik hitz pare soil batzuetara, hara hor askoren desarroilo mentala»¹⁷. 2) «Guk badakigu zenbait alderdi politikok baino jende gehiago bilduko genukeela inoiz mitinen bat egingo bagenu, baina frogak ematen ibiltzea ahuleziaren seinale denez, patxadaz gelditzen gara etxean»¹⁸. 3) «Eskubikoek zein ezkerrekoek ez digute hazkurerik ere egiten»¹⁹. 4) «Politika subnormalitatearen formatzat hartzen dugunez gero, boikota egiten digute herri honetako iraultzaileek (eta dakizuenez, herri honetan ia denak dira iraultzaile)»²⁰.

Estilo literarioaren aldetik, areagotu egiten dute *Ustela*-ren joera informala, sasi-editorialez josirik lehenengo bost aleak. Literatura ironikoa eta kritikoa lantzen dute, baina era zuzen batean, egia osoa agertuz. Askotan irakurleak ridikulu sentitzen du bere burua, *cul-de-sac* batean aurkitzen da atrapatutik. Une batez hausnartzen du, eta egiak begirik ez duela konturatzen da: bidea libre to orain. Euskarak ere badu garrantzirik aldizkari honetan, bi arrazoiengatik: alde batetik, beren helburua ez delako euskara hutsean egitea, erdal literaturari atea zabalik uzten dizkiote. Eta bestetik, erabiltzen duten euskara espresabide benetan bitxia delako: *Pott*-en euskara «Txukera» da, «beste euskara guztien entsalada»²¹. Beste euskara horiek euzkera (batzokietako euzkera), bizkaiera (bizkaitar amorratuena), euskara bantua (euskaldun berriena), gipuzkera (gipuzkoarra) eta euskara batusia («etorzenizkidakete» bezalako erak erabiltzen dituzten horiena -Euskal-zaindia) lirakeke.

Pott tropikala-rekin marka guztiak hautsi zituzten. Sari-pare batean irabazitako diruak hartu, eta izugarritzko abentura: formato berria, paper ona, grafiko ugari eta ondo aukeratuak, eta idazle-mordoa 84 orrialdetan. Ene eritziz, Euskal Herrian orain arte egin izan den alerik onenetarikoa, bai formaren eta bai edukinaren aldetik. Hau 1980. urteko ekainean gertatu zen; baina udaberriarekin batera, adio *Pott*. Bukatu zen betiko benetako proiektu literarioa zeraman aldizkaria; honek ere hiru urte ondoren, akabo. Baina ez. «Pott liburutegia»k argitaratutako Bernardo Atxagaren *Etiopia* (1978) liburua, bakarra pottargitaldари modura, eta sei aleez aparte, fantasia utzi digu *Pott*-ek, errealitatearen fantasia. Mito bihurtu da *Pott*, gehienbat entzunez bakarrik ezagutzen dutenentzat; baina besteontzat ere bai, gauza askotan pottakume batzuk besterik ez bait gara.

Aurrerago esan bezala, *Ustela* enborrak badu bigarren adar bat, hau Donostian: *Oh! Euzkadi* aldizkaria. Baina 1980an aldizkari bezala finkatzen den «suspirio» horrek lehenago badu historiariak. 1977. urtean K. Izagirre eta R. Saizarbitoria *Zeruko Argia*-n kolaboratzen hasten dira, nolabaiteko kazetaritza literario batean murgilduak. Urte berean *Ustela Saila* sortuko da argialetxe gisa. Urtebete iraungo dute kazetaritza-lanetan, eta 1978. urtean *Oh! Euzkadi* izeneko manifestu-tankerako orri handi bat kaleratuko dute. Forma aldetik triptiko bat zen, erdian orrialde solte batekin, neurri oso handietakoa. «Beren harmak estrainatzen dituzten firma gazteak zenbait abenturero zaharren artean»²² agertzen dira manifestu honetan: Jokin Ansorena, Josetxo Lizartza, Maripi Solbes, Erramun Etxezarreta, Lurdes Oinaederra, R. Saizarbitoria, Pello Lizarralde, Izaskun Egia, Jon Casenave, Juan Martin Alegria, Gotzon Egia, B. Atxaga, J. A. Arrieta, Joxan Muñoz, K. Izagirre, Joxan Elozegi, Periko Balerdi, Iñaki Bidegain, Juan Jose Lasa, Joseba Sarrionandia, Pitu, J. M. Lasagabaster, Koldo Zufiria, Juanba Berasategi (maketa). Bi dozena izen idatzi ditut, eta zer-nolako abenturero hasieran eta konkistadore gaur egun! Ideia bat egin dezakegu mugida honetaz: benetan plataforma izan zen; begira, bestela, urteotako literaturgintzako «Top»ak.

Bi arrazoiengatik argitaratu zuten *Oh! Euzkadi* hau: Lehenengoa, «... atzeko partean Kaja Ahorosen anuntziorik azaldu gabe paperik argitaratzea posible ote den ikustearren»²³; eta bigarrena, «idazle berrientzat plataforma bat lortzeko, zeren gauzak diren bezala edo ikusten ditugun bezala esateko oraindainenoko aratoek ez baitute horrelakorik lortu...».

K. Izagirre eta R. Saizarbitoria, saio horren ondoren, 1979. urtean, *Zeruko Argia*-ra bueltatuko dira, eta aldizkari horretan sail berri bat sortuko dute, eta, nola ez, «Oh! Euzkadi» izena eraman-
go duena. Baina honek hiru hilabeteko iraupena izango du soilik. Horrela gauzak, idazle-talde zabal batekin kultur kritikarako pla-
taforma sendo bati ekingo diote. Ideia honekin, 1980an benetako
Oh! Euzkadi aldizkaria aterako dute. Aldizkari honek lau urteta-
ko bizitza izango du: 1980-1983.

Oh! Euzkadi-k, *Ustela*-k bezala, euskara hutsean idazteko joe-
ra hartuko du (*Pott*-ekoengandik diferente). Bi dozenetatik dozena
batera pasako da idazlegoa, eta kultur eta literatur kritika serioa
egingo dute. Berek diotenez, «zahartu garelako agian, deskatxon-
dotu terminoa permititzen zaigu»²⁴. Egia esan, garai hartan kriti-
karako leku bakarretarikoa genuen aldizkari hau; baita, esan ohi
zen bezala, serioegia eta askotan ulergaitza. Serioak dira, katxon-
deoa seriotasun-falta kontsideratzen dutelako.

Oh! Euzkadi-ren asmoa gertatzen ari zenari lotua zegoen, eta
gertatzen zenari buruz kritika eta gogoeta egin nahi zuten. Gertae-
rak kalibratzeko bazuten ideologia konkretu bat, ideologia politi-
ko bat, *Pott*-en gertatzen ez zena. Ezker abertzalearen ikuspuntu
batetik, kritika eta debate kulturalerako aldizkaria zela esan ge-
nezake.

Kanal marjinaletatik sortu zen aldizkari honek, kritika-lanez
aparte, argitaratu zituen zenbait poema eta ipuin labur; baina
alderdi hori ez zen indartsuena bertan. Salmenta ona izan zuen
aldizkariak, eta aurrera jarraitu zuen; baina jaso zituen kanpotik
kritikak ere. Intelektualegitzat jotzen zuten zenbaitek aldizkaria,
eta errealitate eta problematika sozialarekiko loturak galtzen ari
zirela esaten, pil-pilean zeuden gaiak ukitzen ez zituztelarik. Baina
baditu alde onak ere, *Kandela*-koek geroago azalduko zuten beza-
la: «Gure ustez kritika-aldizkari hau galdurik euskal aldizkarigin-
tzak eta literaturgintzak zerbait onik galdu du, batetik *Lur*-tarren
korporatibismotik atera zirelako eta bestetik genuen aldizkari kri-
tiko bakarra izan zelako»²⁵.

1983. urtean *Oh! Euzkadi*-k «Kaput, bukatu da, ez dugu ale
bat gehiago aterako...»²⁶ batekin amaitzen du bere hainbat urteta-
ko ibilaldi heterodoxoa (15.ean akabo abentura).

Oraindik ere atzera bota behar dugu begirada, eta konkretuki,
helburu argia duen aldizkari bat begiztatuko dugu: *Zurgai* (*Euskal
herriko olerkiaren aldizkaria*).

Zurgai aldizkaria 1979. urtean jaio zen Bilbo inguruetan. Poesia eta poetak dira aztergai, baina hori baino gehiago, poesia hutsaren plaza da. Nork egingo luke apustu garai hartan poesia hutsez betetako aldizkari baten alde? Gutxik, seguru asko; horietako batzuk *Zurgai*-koak ditugu. Elebiduna da aldizkaria; beharbada, bizirik dirauen hamar urte hauetan (1988ko apirilean 19. alea atera du) ez du euskal (euskarazko) literaturgintzarako plataforma bezala balio handirik izan, ehuneko hamarra bait da soilik euskaraz idatzitakoa. Baina bada kontutan hartzeko aldizkari bat.

Esperimentatzeagatik atera zuten aldizkaria, ikasteko, eta nabari zuten hutsunea betetzeko, poesiarena alegia. *Yambo* aldizkari ritik zetozen idazle hauek, gaur egun Pablo Glez. de Langarikaren zuzendaritzapean daudelarik, eta hasiera batean esan ohi zuten bezala, «ez dugu helbururik aldatu. Euskal Herri mailako poesiarentzat aldizkari ireki bat sortu nahi dugu, informapen eta sortze lanari ekinik, ondoren elkarrizketa batzu sor-araziz. Gure Herriko hizkuntzaz ere konsekuenteak izan nahi dugu. Bakar bakarrik poesiari dagokion tokia eskaini nahi diogu: egunerokoan. Hortarako sortu genuen *Yambo* eta hortarako, baita *Zurgai*»²⁷.

1980. urtean jarraituko dugu gure analisia. Urte honek neurri handi batean undergroundtasunaren bukaera suposatuko du. Aldizkari alternatiboak sortuko dira, baina marjinaltasuna galtzen joango direnak. Beraz, salbuespenak izan ezik, *Pott*-en bukaera eta *Oh! Euzkadi*-ren lehen urratsekin batera, «bisagra» edota erdiko garaia hasiko da, gaur arte doana. Literatura lur azpitik aterako da zenbait erakunderen laguntzaz: editorialak eta beste batzuk. Salbuespenak aipatu ditut gorago: ene ustez, linea benetan marjinala eta undergrounda *Susa*-k lehen hiru aleetan eta Azkoitiko *Txortan* aldizkariak eramango lukete. Badaude, seguru, aldizkari edo fanzine gehiago linea hau jarraituko dutenak, baina ez dira, zorritzarekin, Euskal Herri mailan oso ezagunak eta eragin handia sortu dutenak izan.

1980. urtetik 1988ra, kronologikoki, honela banatuko ditut ondoren aztertuko ditugun aldizkariok (Oharra: «...» markak gaur egun ere jarraitzen duela esan nahi du):

Susa (1980-...), *Xaguxarra* (1980-1981), *Idatz & Mintz* (1981-...), *Maiatz* (1982-...), *Stultifera Navis* (1982-1983), *Kandela* (1983-1984), *Pamiela* (1983-...), *Korrok* (1984-...), *Ttu-Ttua* (1984-1985), *Txistu y Tamboliñ* (1984-1986), *Txortan* (1984-1985), *Porrot* (1985-...) ... eta aipatu beharreko beste zenbait.

Ikusten dugun bezala, 1975etik 1980ra pisuzko lau aldizkari sortu baziren, 1980tik 1988ra hiru edo lau bider haundituko da, gutxienez, kopuru hori. Arrazoia, lehen aipatu duguna: dirua eta laguntza lortzeko biderik jadanik badagoela, kasu gehienetan behintzat. Zenbait erakunde publikok diru-laguntzak luzatuko dituzte, editorialek babesak eskainiko dituzte, eta unibertsitateak zenbait aldizkaritan interesatuko dira. Garai diferentea da hau, du-darrik gabe, aldizkarigintzaren *Booma* ondorioztatuko duena.

Bi fase daude, beraz: 1975-1980 eta 1980-... . Bigarren fase honetako plataforma edo aldizkari zenbaitez aipamen batzuk besterik ez dut egingo, beste zenbaitetan gehiago sakonduz. Horrela bedi, eta has gaitezen 1980. urtearekin.

Urte honetan (1980) *Susa* aldizkaria sortzen da. Aldizkaria sortu baino lehen, EUTGko behi erreboltoak 1978-1979 urteetan bilerak egiten hasi ziren. Literaturak elkartu zituen gazte haiek. Tertuliak egiten zituzten literaturari buruz mintzatzeko; tertuliki-deen artean, lehenagokoak edo geroagokoak, Josu Landa, Mikel Hz. Abaitua, Xabier Aizpurua, Itziar Gillenea, Bittor Fernandez, Lide Arana, Lurdes Otegi, Pablo Sastre, Iñaki Uria, Tere Irastorza, etab. aurkitzen ditugu. Bilera informal haiek edozein tokitan gerta zitezkeen, X. Aizpuruaren garajeon, adibidez. Literaturarekiko axolarik ez zegoen garai hartan unibertsitatean, ez ikasleen ez unibertsitatearen beraren aldetik.

Tertulia horien ondorioz, *Tertulia* izeneko orri-sorta bat muntatu zuten, anonimatotik atera gabe. Josu Landa zen behirik buru-gogorrena, eta orri-sorta marjinal haietatik aldizkari bat sortzeko pausoa eman beharra iruditu zitzaion. Azken finean, helburua ikasleen artean literatur giro bat sortzea zen, eta taldeak, bere dinamika literarioa jarraituz, ez batek edo bestek, baizik denek, aldizkari bat sortzearen ideia jeneralari ekin zioten. Ez "aldizkari bat" ateratzearren, giro literarioa nolabait finkatzearen baizik.

1979. urteko abenduan eta 1980an, baliabide txarrekin eginiko aldizkari multikopiatua eta letra oso txikikoa agertu zen Donostian, Mundaizko zelaietan belarra jaten. Errektoreak dirua ukatu zien, eta poltsikoak garbituz, susara zeuden haiek muuka hasi ziren.

Jakin aldizkariko ale batean agertu zen behin Nemesio Etxanizen poema autozentsuratu bat, bera hil eta gero argitaratu zena, eta "Susara" edo zeritzana. Heldu zen aldizkari hari izena jartzeko eguna, eta izen-pilo bat eraman zituzten taberna batera. Era guz-

tietakoak zeuden; B. Atxagak gutun baten bidez "Avanti Poxpollo" proposatzen zien, baina azkenean X. Aizpuruak, aurrez Mikel Hz.k berari erakutsitakoa, *Jakin* hartako "susara" eskaini zien. Behiak susara, susaa, susa. Bedi, "susa"n geratu zen dena.

1979ko abendua/1980. urtean sortutako *Susa*-k gaur egun arte dirau, *Kandela*-koen hitzetan "jende gaztearen eskutan dagoen aldizkaririk beteranoena", 28.eraino iritsi izanik. Baina izan du *Susa*-k garapen eta aldaketa dexenterik orain arteko bederatzi urte hauetan. Hala eta guztiz ere, bere funtzioari fin segitu dio, hau da: idazleentzat plataforma izatea, liburuak idazten hasi aurreko antesala; eta kritika eta informaziorako zerbitzua. *Susa* ez da kasu gehienetan aldizkari amenoa izango, ez du *Pott*-ek zuen informalitate bitxi hura edukiko.

Lehenengo aletik bigarrenera ia urte bat pasako da, ez bait zuten inongo aldikotasun finkorik zehaztu hasieran. Norberaren zaletasunak gauzatzeko modu bat zen hura, eta lasai zebiltzan. 3. alerako I. Uria eta Josu Landa *Argia*-n sartzen dira, Mikel Antzarenekin batera, gero *Susa*-n ere lan egingo duena. Momentu horretan EUTGko zelaiaietatik alde egiten hasten dira, haustura bat sumatzen da, eta *Argia*-rekiko harremanak eta loturak sendotzen. 3. ale honetik hasierako aldizkariaren formatua ere hautsiko du, *Argia*-rena bezalakoa suertatuz. Ale horretatik aurrera, beti, jatorrizko formatua erabiliko dute. Nahiz eta *Argia*-k dirurik ez dien emango, infrastruktura, inprenta, papera, eta jestioetan erraztasunak eskainiko dizkie. Une honetan *Susa*-n dabilen jendearen artean sarturitenak egongo dira; batzuk *Argia*-n dabiltzanak, eta izpirituz behintzat ikasle diren beste batzuek aurrera eramango dute *Susa* "erdibideko prozesu" honetan. Oraindik *Argia* barruan definitu gabe daude, heterodoxo.

4. aletik aurrera (1982ko urtarrila) *Argia*-ren garaian sartzen da *Susa*, eta horrela marjinaltasunaren trapu zaharrak zakarrontzian geratuko dira. Fase honetan J. Landa, I. Uria, M. Antza, Eneko Olasagasti, Xabier Montoia,... aurkitzen ditugu. 1983. urteko azaroa data oso garrantzitsua izango da: liburuak ateratzen hasten dira, argitaratzen. Ordurako erabakita zuten aldikotasuna: aldizkari hiruhilabetekaria.

Liburuak argitaratzearena halabeharrezko pausoa izan zen: X. Montoiak poema-liburu bat zuen; batetik bestera ibili zen non publikatuko, eta inpossible. Arrazoi bibentzial horregatik, *Susa*-k, *Argia*-ren laguntzarekin, argitarapenaren ardura bere gain hartu

zuen. Ez zuten inongo asmo edo proiektu transzendentalik, liburu hura kaleratzea baizik. Baina asuntua konplikatu egin zen, baze-goelako beste jende gehiago arazo berarekin. Horrela, liburuak etorri ahala, *Susa*-koek argitarapenei ekin zieten.

Liburuen argitarapenak sendotzen eta handitzen doazen neurrian, eman dezake aldizkaria bere garrantzian jaisten doala. Lehen *Susa*-n aldizkaria zen gehiena, eta orain proportzioan beherantz doa. Baina egia da liburuek ematen ez duten dinamikotasuna aldizkariak ematen duela, zeren aldizkaria izango bait da liburutara heldu baino lehenagoko esperimenezko lekua, plataforma. Konpromiso gutxiagoko plataforma izango da, lehenago ausartzen bait da idazlea aldizkarian ipuintxo bat ateratzen, liburu bat publikatzen baino.

Orain dela hiruren bat urte arte *Susa* trebatze-plataforma izan zen, barruko jendeari begira eta baita kanpokoari ere. Lehen guztiz indiskriminatuak ziren. Dena ateratzen zuten, ona zein txarra. Orduko giroa kontutan hartu behar da: poesiak, adibidez, ez zuen piperrik balio, eta horren aurrean *Susa*-k erreakzionatu egiten du, eta lan horien plaza bihurtzen da. Argitaratutako liburuekin gauza bera gertatzen zen: lehen 30ak arte ez zen bat ere atera gabe gelditu. Ateratzea zen inportanteena, gero kantitatea eta, azkenik, kalitatea.

Gaur egun, seriotu egin dira *Susa*-koak, eta kalitateari gehiago begiratzen diote. Serio ala ez serio, bizi bedi luzaroan, zeren eman dituzten 21 ale eta 47 baino gehiago liburuek merezi izan bait dute. Benetako plataforma izan da zalantzarik gabe, beti euskara hutsa erabili izan duena.

1980. urtean beste aldizkari bat aterako da kalera, itxura ederrekoa eta liburu bat bailitzan: *Xaguxarra*. Donostian ateratzen den aldizkari honek bi urteko iraupena izango du (1980-1981), urte bakoitzean ale bana aterako duelarik. Literatur aldizkari honek badu bereizkuntzarik: Hordago argitaletxea da bere aita eta aita pontekoa. Lehenengo alea osatzen duten idazleak: Txomin Peillen, J. Sarrionandia, J. Landa, Andolin Eguzkitza, I. Uria, Baxiller Zalakain eta M. Anza ditugu. Ale biak autore "madarrikatu"ei daude eskainiak, Edward Spencer Dodgson-i (1.a) eta Jon Miranderi (2.a). Ene ustez kalitate izugarri oneko idazlanak agertzen dira bertan, baina sortu zen bezala desagertu zen olatua, Hordagoren itsas bazterrean alegia.

Donostiatik Bilbora: 1981. urtea. Labayru Ikastegiak aldizkari bat plazaratu zuen urte horretan: *Idatz & Mintz*. Labayru Ikastegiaren barruan sortu zen literatur aldizkari hau. Ikastegi horrek lantzen zituen arloetarik bat hizkuntzalaritza zen; horren barruan hizkuntza eta literatura sartzen ziren. Hasieran irakaskuntzan aritzen ziren bakarrik, eta orduan argitarapenei ere leku uztea komenigarri iruditu zitzairen. Horrela sortzen da *Idatz & Mintz*. Era ezberdinetako lanak barne nahi zituzten, batez ere kantera erakarriz, nahiz eta ospedun izenak agertuko diren. Adolfo Arejita, J.A. Etxezarraga eta Jon Kortazar-ek jarri zuten lokomotora martxan.

Aldizkari honen helburua, idazle berrien plaza izatea da; eta Bizkaiko irakurleei gaur egun idatzitakoa irakurtzeko aukera ematea, era horretan ikasleek eta edonork eredu horien ezagupena izan dezaten.

Bizkaieraz idatzia egongo da gehienbat aldizkaria, nahiz eta batuaz idaztea posible den. Lehenengo alean bai, baina hurrengoetan ez dugu editorialik aurkituko; hasierako editorial hori Mikel Zarateren alegia bat izango da, "Idatz eta Mintz" tituluduna, eta hortik etorriko zaio, beraz, aldizkariari izena.

Idatz & Mintz aldizkari eklektikoa da: gaurkoa da, baina lehengoari lekua utzita. Aspaldiko autoreak aurkituko ditugu, Azkue bezala, eta ez hain aspaldikoak, Agustin Zubikarai eta Eusebio Erkiaga bertan izango bait dira. Horiakin batera, martxa hartuta duten idazleekin egingo dugu topo, J. Sarrionandiarekin adibidez, eta ez hain ezagunak direnekin, plataforma honek dagoeneko "espaziora", lantzatu dituenak, Miren Agur Meabe eta Laura Uruburu, norbait aipatzearren.

Zirkulu txiki batean mugitzen da aldizkaria, Bizkaian batez ere, baina ez zaie inporta, dituzten helburuak ezin hobeki betetzen bait dituzte: "Helburu komertzialik ez, mesedez, zerbitzu bat gara", komentatzen zidan aldizkariko batek, atera dituzten 15 aleak mahai gainean, ordena osoan, jartzen zizkidan bitartean.

1982. urteko otsailean, oraindik iparra galdu ez duen aldizkari berri bat ezagutu genuen, Iparraldeko idazleentzat plataforma baliotsu eta beharrezko bihurtu dena: Baionako *Maiatz*.

1981ean bilerak egiten hasi ziren dozenardi gazte; konturatu ziren, Iparraldean, idazle "klasiko"ez aparte, bazeudela hainbat eta hainbat idazle ezkutuan, ezezagunak zirenak eta beren lanak erakusteko aukerarik ez zutenak. Horrela 1982. urtean *Maiatz* kale-

ratuko dute “gure sendimenduak ez ditzen bakarrik pasa bainan bizi ditzagun. Maitasuna, lana, tristezia eta mendiak, esperantza eta gau baten zoriona, euskaraz”²⁹. Literatura bizirik ta bizia oihukatzen dute lehen aletik. Ildo honetatik jarraituko dute, baina topatzen dute kontrasterik bidean. Iparraldean bi belaunaldi dira, “klasikoak” alde batetik, eta “berrizaleak” bestetik. Biak bat egiten saiatuko dira, euskara zaharra baina hilzorikoa, eta kaletarra, berria; barnealdekoa eta kostakoa.

Euskara hutsean ateratzen da hasieran seihilabetekaria zena, eta orain hiruhilabetekaria. 15 ale plazaratu dituzte dagoeneko. *Maiatz* ez da Iparraldean bakarrik gelditu, eta bere armadarako hegoaldeko soldaduak ere onartzen dituzte, herrialde bien artean loturak eta zabalkundea indartuz. Iparraldekoentzat egina izan arren, besteontzat atekak zabalik dauzka. *Maiatz* batasunak, aldizkariarekin batera, 1986. urtetik aurrera liburuak ere argitaratuko ditu, eta *Argia*-ren urtekariak zioen bezala, “gaurregungo korronteak plazaratuz gain, euskaraz eginiko literaturan sortzen ari den oinarri hortan zimentazio lana egiten dihardu”³⁰.

Baionan “zoroen itsasontzia” hartu eta Gasteizko Portus Facultatis-era abiatuko gara. Kamarote hautseztatu honetako kalendarioak 1982. urtea seinalatzen digu. Berehala grumeteak panflo batzuk erakusten dizkit, guztiz subertsiboak, filologiako ikasleek eginikoak. Komunetan banatzen dituzte, eta ez daude izenpeturik, nola egongo dira, bada. Giro honen inguruan Jon Juaristik eta Carlos Blanco Aguinagak “Taller Literario” bat sortuko dute euskal filologiako artean (1981-1982). Ondoren Itziar Laka, Xabier Etxaniz, Jose Antonio Blanco eta abarrek itsasontzia abordatuko dute. Kronikek diotenez, 1982. urteko otsailean gertatu zen hau. Itsasontziari, hots, sortuko duten aldizkariari, *Stultifera Navis* deituko diote: Literaturtegiak kreatuko duen literatur sormenezko aldizkari elebiduna. Bizitza laburra izango du, eta 1983. urteko apirilean hondoratuko da, bi ale eta naufragio literaturzale batzuk salbatuko direlarik. Horrela, Gasteizen bertan eta fakultate berean, *Kandela* aldizkaria sortuko da. *Kandela*-rioak —X. Etxaniz, Yulen Arriolabengoa, Jon Iñaki Lasa, eta Tere Irastorza (J.A. Blanco-ren laguntzarekin; Manu Lopez hiru hilabete beranduago sartuko da taldean)— ez ziren biltzen hasi printzipioz aldizkaria ateratzeko; egiten zituzten lanak hartu, eta denon artean aztertzea nahi zuten, besterik ez. Ez zuten helburu berezirik, lagunarteko giroa zen garrantzitsuena. 1983. urteko abenduan ateratzen dute 1. alea. *Argia*-ren laguntza izango dute inprenta kontutan, eta euska-

ra hutsean literaturaz arituko dira. Kreaio-lana izango da gehienbat egingo dutena. 2. alean, aldiz, (1984eko maiatza) euskal literaturari buruzko eztabaidak mantenduko dituzte, eta garai hartan zeuden mugimendu literarioak tratatuko.

Beren buruei eta euskal kulturari barre egiten diote; kultura literarioa dudatan jartzen dute. Baina kontutan hartu behar dena zera da: ez zuten aldizkaria sortu beren lanak bertan argitaratzeko helburu bakarrarekin —bazuten aukera edonon hori egiteko—, talde-lanean esperimentatzeko baizik. Elkarrekin egin ohi zituzten zenbait artikulu, eta 1984aren bukaeran liburu bat argitaratu ere bai: *Euskal Letren Dantza 1983an* (Literatur produkzioaren kritika-urte horretan).

Argi dagoena zera da: nahiz eta berek aldizkariak sortzea literaturgintzarako plataforma bezala guztiz ez kontsideratu, beren proiektua aldizkaria, plataforma, bihurtu zen gerora.

Ikusten dugun bezala, aldizkariak alde guztietatik azaltzen zaizkigu, perretxikoen gisara. Neurri handi batean denak dira literaturgintzarako plataforma. Ondoren aipatuko ditudan aldizkariak bigarren faseko azken aldikoak lirateke. Eta horixe bera egingo dut batzuekin, aipamen soila besterik ez, zeren bizirik dirauten horiek analisi sakon bat behar bait dute eta horien garapena aurrerantzean segitu, (*Pamiela* eta *Korrok*). Hildakoei (*TTu-TTuá*, *Txortan*), bedeinkazio luzeagoa emango diet, buruak ez dituztelako altxatuko; eta hor hola-hola (*Txistu y Tamboliñ*) dabilenari, bi hitz. Eta urteroko horri (*Porrot*), lau hitz. Arrazoia: etika eta mugak, ezin bait naiz azterketa honetan askoz gehiago luzatu; aginduak agindu.

Nafarroa aldetik, Iruñetik konkretuki, bi aldizkari aberats, eraberritzaile, nafar eta euskaldun, eta nafarrantzat, batez ere, plataforma bortitza, sendoa. Alde batetik *Pamiela* (1983-...), eta bestetik *Korrok* (1984-...).

Hilda dago Bilboko *TTu TTuá* (1984-1985, edonon bego), baina hortik zehar zenbait mamuk erritmo konstante hori noizbehinka markatzen dute, joan zitzaigulako, baina ez dirudielako joana denik.

Ttu Ttuá literatur aldizkaria inizatiba pertsonal baten ondorio bezala jaio zen, Joanes Urkijo eta Laura Mintegik nahi izan zutelako. Kasualitatearen kasualitatez, egun batean Joanes eta Laurak hitzaldi batean topo egin zuten, eta "Hombre!, cuánto tiempo sin

verte" batekin hasi zen globoa handitzen. 16 urterekin Gurutze Gorrian elkarrekin ibiltzen ziren, eta euskaraz tutik ere ez zekiten (horregatik erdarazko agur hori). Batak bestea entzule bezala zetorrela uste zuen, eta azkenean biak hizlari. Euskaraz bazekiten ordurako, noski. Hitzaldiaren ondoren berriketari eman zioten, eta aldizkari bat sortzearen ideia makinatu zuten. Pentsa eta egin. 1984eko udaberrian atera zuten lehen alea. *Pott* desagertua zenez, Bizkaiko idazleentzat plataforma bat sortu nahi zuten, jende berriak idatz zezan.

Sei ale atera zituzten urtebetean, baina bi arazorengatik ez zuen aldizkariak aurrera jarraitu. Alde batetik, ez zuten beren artean talderik osatu, biak zeuden bakarrik. Eta bestetik, beren artean izugarriko koordinazio-falta zegoen, ideia guztiz diferenteak zituzten. Horregatik, neurriren bat hartu beharrean, 2/3. aletik aurrera zera erabaki zuten: inkompatibile zirenez, batek ale bat presatutako zuen, gaiak, egileak, etab. aukeratuz, eta besteak hurrengoa. Horrela ez zegoen jarraitzerik, eta akabo.

Aldizkari horretan idazten zutenen aldetik, eskualde bateko aldizkaria izan zela esan genezake, Bizkaikoa alegia, baina ez zuten inoiz printzipiozko mugarik jarri. Hala eta guztiz ere, Bilborekin identifikatua izan zedin nahi zuten, Euskal Herri osoan zabaldu izan zen arren. Beste eskualdeetako jendeak parte hartu zuen bertan, literaturgintzarako plataforma ireki bat suertatuz.

Iraun zuen bitartean atsegina izan zen.

Oraingo honetan Durangotik dator soinua. Ez zaituztete txistu eta danboliñaren doinuek parranda osteko goizean ohetik altxaraziko. "Imagina ohe bigun batetan gustoko emakume batekin zaudela. Biluz biluzik. Zuk entzun nahi duzuna esaten dizula, bere kontra estuturik, musukatzen zaituela. Bere titi puntetan borobil bat errepatatzen duzula zure hatzamarrarekin etengabe eta zakila gehiago ezinean daukazula (...)"³¹; ametsa beti amets eta txepetxa beti txepetx. Gonbite erakargarri horrekin azaldu zitzaigun *Txistu y Tamboliñ* aldizkariaren aleotariko baten editoriala.

1984. urtean lagun-koadrila bi elkartu ziren Durangon eta, betiko mugida aspergarriez kokoteraino zeudenez, herriari martxa pixka bat sartzea erabaki zuten. Hori zen beren asmoetariko bat, zeren "pertsona bakoitzak pretentsio piloa dauka. Talde bezala da ondo pasatzea, gauzak gustora irakurtzea eta harreman roilo bat, harreman simple baina majo bat gure artean. Gero beste parte batek euskara arriskutan ikusten dugula eta hutsune bat dagoela Du-

rango mailan³². Talde-lan horretatik lau ale atera ziren, bakoitza subtitulu ezberdinarekin: *T. y T. y otras cosas delas Vascongadas* (1. alea), *T. y T. y va, le mata, vuelve* (2.a), *T. y T. y Manolo hazte la cena solo* (3.a) eta azkenik *T. y T. y Euskadi el país menos movido: el que no está parado está detenido* (4.a). Azken alea 1986an atera zen, eta ordutik ez du gehiagorik kaleratu. Askok diotenez, aldizkaria hilik dago, baina bertako partaide den Andoni Mujikak komentatzen zidan bezala, jarraipen baten esperantzarik badago. Taldeko jendea sakabanatu egin da, ete horrek iraupena zailtzen du (Honegatik “hola-hola” zebilen aldizkari kontsideratu dut aurrerago, eta “(1986)” batez bere amaiera markatu).

Aldizkari elebidun honek, nolabait, literaturaren aldetik —hizkuntzaren arloan sartu gabe— *Pott*-en erdua jarraitzen du. Koadrila honek aldizkari literario oso gustagarria egiten du bitxikeria modura.

Herri batetik beste batera: Durangotik Azkoitira. Herri bi hauek izango dira aipatuko ditudan bakarrak, nahiz eta badakidan hainbat herritan beste hainbat aldizkari dagoela. Ez ditut alde batera gelditzen zaizkidan horiek diskriminatu nahi, baina ezin ditugu, salbuespenak beti, benetako literaturgintzarako plataforma bezala kontsideratu, oso-osoa behintzat. Aipagarrienak, neure eza-gupenaren arabera, Legazpiko *Hots*, Zornotzako *Lanbroa*, Lekeitioko *Sustrai*, Ondarroako *Globo*, eta abar luzea lirateke.

Ondoren tratatuko dudana aldizkaria literaturgintzarako plataforma marjinal eta underground bakarretako bezala aurkez genezake, 1984. urtetik honanzko bidean, noski. Imajina, imajina... etengabe... gehiago ezinean... ezinean... eta azkenean *Txortan*. Azkoitiko literaturzale gazteek aldizkari literario bat sortu nahi zuten. Izugarritzko gogoaz zuten horretarako, baina dirurik ez. Nork emango lioke dirurik *Txortan* deituko den aldizkari bati? Udaletxeak ez behintzat. Buru-gogor horiek, Juan Luis Zabala, Pako Aristi, Iñigo Aranbarri, Felipe Juaristi, Jose Luis Otamendi, etab. beren medio urriekin aurrera ekin zioten. Hiru ale atera zituzten (1984-1985), ezizenez sinaturik eta kalitatezko literatura eginik. Probokazio galanta izan zen hura, eta herriko ente gutxi salbatu ziren. Azken finean, herri guztiaren aldizkaria zen, eta etorkizunean euskal kulturarena. Nork esango gazte haiek! Begira orain non dauden. Undergroundtasunak astinaldi batzuk ematen ditu oraindik ere.

Aldizkari hartatik zetorren batek, Felipe Juaristik alegia, Esteban Antxustegik eta Koldo Etxabek *La Voz* diario independentean

16 orrialdeko gehigarri bat ateratzeko asmoa zuten; ondorengo urteetan gertatuko da hau. Euskara hutsezkoa izango zen, baina porrot egin zuen saiatze hark. Hortik datorkio izena hurrengo aldizkariari: *Porrot*. Felipe Juaristi eta Koldo Etxaberen aldizkaria. Inork ukitzen ez zituen gaiak tratatu nahi zituzten. Ez bakarrik euskaraz, erdaraz ere tratatzen ez zirenak. Ez dira gai marjinalak izango, azeptazio handirik ez dutenak baizik, ez eskuinetik eta ez ezkerraldeetik ere. Jendeari gai horiek burutik pasatzen zaizkio, baina ez dute onarpen sozialik: suizidioak, perezak, umeak literaturan... Urtean behin ateratzen dute aldizkaria, gai monografiko batekin, entseiuak eta literatur lanak bertan sarturik. Orain arteko gaiak lehen aipaturikoak lirateke, hiru ale bakarrik atera bait dituzte (1985-...).

Baina Felipe Juaristi & Cia.ri seriotasun apur bat ere komenigarria zela iruditu zitzairen, eta planteamendu horretatik *Literatur Gazeta* sortuko da, dagoeneko 8 ale atera dituena. Ene ustez *Literatur Gazeta* ez da momentuz literaturgintzarako plataforma bat, eta alde batean utziko dut beraz (Biak Donostiarrak, baina bat bakarrik plataforma).

Makina bat aldizkari/plataforma komentatu ditugu orain arte; *Pamiela* eta *Korrok* ez behar bezala, baina uste dut horiek lau hitz solte baino gehiago merezi dutela. Azterketa oso bat beharbada; baina jakin ezazue hor daudela, fuerte, oso fuerte, hemen egonik. Unibertsitateko ikasleek ere sortu dituzte aldizkariak azken urteotan: *Enseiucarrean* (1985-...), Deustuko Unibertsitatean, eta *Kezkak* (1986-...) EUTGn, baina horiek beste baterako.

Hainbeste plataforma eta plataforma, eta ez dugu oraindik petroriorik aurkitu. Nola aberastu horrela? Koheteak ere erdi-bidean lehertu dira. Baina zera jakin izan dugu: euskaldunok badugula literaturarekiko interesik, ardura eta kezkarik.

Hamar, bederatzi, zortzi, zazpi, sei, bost, lau, hiru, bi, bat,... gaur. Hurrengoan gehiago eta hobeto.

M.A.E.L.

¹ ORTEGA Y GASSET, José: «Comentario al "Banquete" de Platón», in: *Historia como sistema y otros ensayos de filosofía*, Alianza Editorial, 1981, 125. or.

² SOLANO, Francisco: "Sin la misericordia de Cristo", in *Reseña*, 181. zk.

- ³ "Komikia: Irudizko literatura", Antxeta argitaletxea, Baiona, 1988.
- ⁴ LERTXUNDI, Anjel: "Paperetik zeluloidera" (Galiziar, Kataluniar eta Euskaldun Idazleen II. Ihardunaldiak), in: *Hegats*, Donostia, 1985, 148. or.
- ⁵ OLEA, Enrique de: "Apis", in: *Apis*, I. alea, 1 zk., (1888.01.05), Bilbo, 1. or.
- ⁶ LANDA, Josu: «"Panpina Ustela" edo literaturaren errebeindikazioa», *gera-ondoko poesiaren historia*, Elkar-AEK, Donostia, 1983, 69. or.
- ⁷ SARASOLA, Ibon: "Autores de última hora", in: *Historia social de la Literatura Vasca*, Akal, Madrid, 1982, 176. or.
- ⁸ ATXAGA, Bernardo eta IZAGIRRE, Koldo: "Ez dezagula konposturarik gal, halare", in: *Panpina Ustela*, Donostia, 1975, 31 or.
- ⁹ Ibidem.
- ¹⁰ ATXAGA, Bernardo, IZAGIRRE, Koldo eta SAIZARBITORIA, Ramon: "Oso haserre baikaude", in: *Zorion Ustela*, Donostia, 1976, 54 or.
- ¹¹ ATXAGA, Bernardo eta IZAGIRRE, Koldo: Op. cit.
- ¹² URKIZU, Patri: "Patri Urkizu: literatur heterodoxoa eskaintzen" (Elkarrizketa), in: *Argia*. 892. zk. (80.11.02), 18. or.
- ¹³ "Hain da triste la vie de l'artiste (I)", in: *Pott Tropikala*, Bilbo, 1980, 2. or.
- ¹⁴ "Pott Bandako lau eguzkitan", in: *Pott Bandaren Berriemailea*, Bilbo, 1978.
- ¹⁵ "Hain da triste la vie de l'artiste (II)", in: *Pott Tropikala*, Bilbo, 1980, 6. or.
- ¹⁶ "Berriak", in: *Pott Bandaren Berriemailea*, Bilbo, 1978, 1. or.
- ¹⁷ "Kazetatxoak", in: *Pott Bandaren Blaga*, Bilbo, 1978, 3. or.
- ¹⁸ "Pott", in: *Pott Bandaren Braga*, Bilbo, 1979. 2. or.
- ¹⁹ Ibid.
- ²⁰ "Kazetatxoak", in: *Pott Bandaren Plaga*, Bilbo, 1980. 1. or.
- ²¹ "Hain da triste la vie de l'artiste (II)", in: *Pott Tropikala*, Bilbo, 1980, 4. or.
- ²² *Oh! Euzkadi* manifestuan, Donostia, 1978.
- ²³ Ibid.
- ²⁴ Ibid.
- ²⁵ KANDELA: "Oh! Euzkadi", in: *Euskal Letren Dantza 1983an*, Hordago, Donostia, 1984, 13. or.
- ²⁶ "Nous dormirons ensemble", in: *Oh! Euzkadi*, 15. zk. (1983.03), 1. or.
- ²⁷ "Jaiotzeko jaio naiz", in: *Zurgai*, 1. zk. (79.03.04), 2. or.
- ²⁸ KANDELA: "Susa", in: op. cit., 13. or.
- ²⁹ "Aldizkari bat...", in: *Maiatz*, 1. zk. (82.02), 1. or.
- ³⁰ "Literatura: erreferentzia berriak urteroko lerrotik", in: *Euskal Kulturaren Urtekaria*. *Argia*, 1986, 150. or.
- ³¹ "Editoriala", in: *Txistu y Tamboliñ*, 2. zk. (1984).
- ³² "Durangon martxa sartzeko literatur aldizkaria" (*Argia*-ko T. Manterolarekin elkarrizketa), in: *Argia*, 1.018. zk. (84.06.03), 34. or.

LAS PLATAFORMAS DE CREACION LITERARIA**LES PLATES-FORMES DE CREATION LITTERAIRE**

Dos tipos de plataformas —las de sondeo petrolífero y las de lanzamiento espacial— sirven al autor para simbolizar metafóricamente las plataformas de creación literaria por una parte, y las de lanzamiento literario, por otra. Respecto a las primeras, el autor distingue las individuales de las institucionales y los distintos modos de proceder que se observan al respecto en las segundas. Con todo, el lugar preeminente lo ocupa el análisis pormenorizado de las principales plataformas-revistas literarias que desde 1975 hasta nuestros días han cumplido la función de sacar a la plaza pública los nuevos nombres y valores literarios. Un bloque lo forman las plataformas surgidas desde 1975 a 1980: Ustela, Pott, Oh! Euzkadi, etc., la gran mayoría de ellas ya desaparecidas, y el otro bloque lo conformarían las que han surgido de 1980 hasta el presente: Susa, Idatz eta Mintz, Korrok, Kandela, Pamiela, Maiatz, Ttu-Ttuá, etc., vivas aún muchas de ellas e, incluso, convertidas algunas en editoriales literarias.

Deux sortes de plates-formes —celles du sondage pétrolier et celle du lancement spatial— permettent à l'auteur de symboliser méthaphoriquement d'une part celle de la création littéraire et d'autre part celle du lancement du livre. En ce qui concerne les premières, l'auteur fait la distinction entre les individuelles et les institutionnelles et les différentes façons de procéder que l'on observe au sujet des deuxièmes. Cependant le lieu prééminent est occupé par l'analyse minutieuse des plates-formes —revues littéraires qui depuis 1975 jusqu'à nos jours ont réalisé la fonction d'offrir au public les nouveaux noms et valeurs littéraires. Un ensemble est formé par les plates-formes nées entre 1975 et 1980: Ustela, Pott, Oh! Euzkadi etc... la plupart d'entre elles ont déjà disparu et le deuxième ensemble a été formé par celles qui sont nées de 1980 à nos jours: Susa, Idatz eta Mintz, Korrok, Kandela, Pamiela, Maiatz, Ttu-Ttuà, etc. plusieurs d'entre elles vivantes encore et même certaines converties en maisons d'éditions littéraires.